

עמדתם על פרקם - בנו לי בית

מדרש אגדה (בובר) שמות פרק כז

"ועשית את המזבח עצי שטים"¹. וכל ענין המנורה והשולחן והמזבח והקרשים והאהל והיריעות וכל כלי המשכן מפני מה?² אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, מלכי הגויים יש להם אהל ושולחן ומנורה ומקטר קטורת, וכן הוא תכסיסי המלוכה, כי כל מלך צריך לכך. ואתה הוא מלכנו גואלינו מושיענו לא יהיה לפניך תכסיסי המלוכה, עד שיודע לכל באי העולם כי אתה הוא המלך?³ אמר להם: בני, אותם בשר ודם צריכים לכל זה, אבל אני איני צריך, כי אין לפני לא אכילה ולא שתייה, ואיני צריך מאור. ועבדי יוכיחו, כי השמש והירח מאירים לכל העולם ואני משפיע עליהם מאורי. ואני אשגיח עליכם לטובה בזכות אבותיכם.⁴ אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, אין אנחנו מבקשים את האבות, "כי אֶתְּהָ אָבִינוּ כִּי אֶבְרָהָם לֹא יָדָעְנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִפְיָרְנוּ אֶתְּהָ ה' אָבִינוּ גֹאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמִיךָ" (ישעיהו סג טז).⁵ אמר להם הקב"ה: אם כן, עשו מה שאתם חפצים. אלא עשו אותם כאשר אני מצווה אתכם. ובנוהג שבעולם אם יהא לאדם בן, כל זמן שהבן קטן אביו נותן דעתו עליו, לסוך אותו, לרחוץ אותו, להאכילו ולהשקותו ולטענו על כתפו עד שיגדל. וכיון שיגדל צריך להשרות את אביו בבית נאה, להתקין לו שלחן ומנורה. אף אתם הייתם במצרים קטנים, שנאמר: "כי נער ישראל ואוהבהו" (הושע יא א). הרחצתי אתכם במים, שנאמר: "וארחצך במים (יחזקאל טז טז). האכלתי אתכם לחם ובשר, שנאמר: "בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע" (שמות טז ח). השקיתי אתכם מים, שנאמר: "עלי באר ענו לה" (במדבר כא יז). טענתי אתכם, שנאמר: "ואשא אתכם על כנפי נשרים" (שמות יט ד). עכשיו שעמדתן על פרקיכן, בנו לי בית, שנאמר: "ועשו לי מקדש" (שם כה ח), "ועשו מנורה", "ועשו שלחן", "ועשו מזבח מקטר קטורת".⁶

שבת שלום

מחלקי המים

¹ מדרש זה הוא על הפסוק המצווה על עשיית מזבח העולה (מזבח הנחושת) בתחילת פרק כז בפרשתנו. מה יש במזבח, יותר משאר הכלים, שבהקשרו נדרש המדרש לכל עניין המשכן? האם הוא רואה במזבח את עיקר עבודת המשכן? האם משום שהמזבח קדם היסטורית לכל הכלים ומחזיר אותנו לספר בראשית, לנח ולאבות שבנו מזבחות? או שמא מסיבה ספרותית פשוטה. המזבח הוא הכלי האחרון המוזכר בפרשתנו ולפיכך דרכו מסוכמת מלאכת המשכן כולה. כך נראה גם מלשון סיום המדרש.

² רבים עוסקים בשאלה העקרונית של עצם הרעיון של בניית משכן והמחשבה שניתן להוריד את השכינה ולצמצמה בבנין אנושי מוגדר ותחום. ראש וראשון הוא המקרא עצמו בתפילת שלמה בחנוכת בית ראשון: "כי האֶמְנָם יִשָּׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ הַנְּהָה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלְךָ אִף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי" (מלכים א ח כז), שמדרשים רבים נאמרו עליו (במדבר רבה יב ג ועוד) ואף אנו הקדשנו לו דף בשם האמנם ישב אלהים את הארץ על הארץ בפרשת תרומה. כאן נראה שהעיסוק הוא יותר "בפרטים". נבין איך שנבין את ירידת השכינה וצמצומה, לשם מה נחוצים כל הכלים?

³ "שלוש מצוות נצטוו בני ישראל בכניסתן לארץ: למנות להם מלך, לבנות את בית הבחירה וכו'" (ספרי דברים סז). מלך בשר ודם הוא שיבנה את המקדש אשר יהיה סמל למלוכת מלך מלכי המלכים. האם זה ייתכן? אולי זה הבדל עקרוני בין המשכן שנבנה לפני מלך מלך לבני ישראל והציפייה הייתה שדרכו תהיה המלכה ישירה של הקב"ה על עם ישראל ללא מתווך מלך בשר ודם, ובין בית המקדש שמלך בשר ודם בנאו, לפי תכנית מדינית, עד שחשדו בו שקורא לעצמו מלך הכבוד (שמות רבה ח א).

⁴ משפט קצר זה נותן לכל העניין מימד כפול חדש. ראשית, דברי הקב"ה מרמזים שבקשת העם להקמת המשכן באה בשל הצורך שלהם בחסות, במישהו שישגיח עליהם. בבקשת העם יש אולי גם כוונה כנה לגדל את שם הקב"ה בעולם ולהרבות בטכסיסי מלוכה "עד שיודע לכל באי העולם כי אתה הוא המלך". אבל באמת, בלב פנימה, העם מבקש להוריד את המלך אליהם. יראו אומות העולם ומלכיהם את מלך ישראל האלהי וטכסיסי מלכותו ויראו. שנית, נכנס פה כל עניין האבות. האבות שכבר קדמו והקריבו קורבנות לפני המשכן: יעקב אשר זבח זבחים "לאלהי אביו יצחק" ערב ירדתו למצרים (בראשית מו א), יצחק שנעקד ורואים את אפרו כאילו צבור על'ג המזבח (בראשית רבה צד ה) ואברהם בברית בין הבתרים ושוב בעקידה עד שעמדו המלאכים וצווחו: "אין רצונו בירושלים ובבית המקדש" (בראשית רבה נו ח). כל ענין הקשר של האבות לבית המקדש טעון דיון נפרד. ועל"פ, אפשר שבכל זאת מיקום מדרש זה על המזבח דווקא איננו רק מתוך סיכום הפרשה, אלא מהותי בשל הקשר לאבות.

⁵ העם מבקש לא להזכיר את האבות ולא להיות תלוי בהם, אלא לבנות קשר ישיר עם הקב"ה כמו האבות עצמם בשעתם. כך במקדש שמוזכר ביציאת מצרים, בשירת הים ("תביאמו ותטעמו בה נחלתך ... מקדש ה' כוננו ידיך") שם אין שום אזכור לאבות. ראה רש"י על הפסוק: "אברהם לא ידענו - בצרת מצרים". וכך גם בגאולה לעתיד לבוא. ראה פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה ל: "כיון שגלו ישראל מארצם אמר להם הקב"ה במי אתם רוצים באבותיכם הראשונים, שאעמיד אותם מקברו וילך בראשיכם? אם באברהם יצחק ויעקב, אם במשה ואהרן, אעמיד אותם מקברו וילך בראשיכם? אם בדוד ושלמה אתם רוצים, אעמיד אותם מקברו וילך בראשיכם? אמרו לו ישראל: ריבוננו של עולם, אין אנו רוצים באלו אלא בך, שנאמר כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו אתה ה' אבינו גואלינו מעולם שמך (ישעיהו סג טז), אמר להם הקב"ה: הואיל וכך אמרתם אני אעלה עמכם בבליה שנאמר למענכם שלחתי בבליה (ישעיהו מג יד). וראה גם אבן עזרא ומצודת דוד על הפסוק "אברהם לא ידענו", מסכת שבת פט ע"ב ועוד. וכפי שאמרנו, כל הקשר עם האבות, בפרט בהקשר עם בית המקדש, דורש עיון מיוחד ואכמ"ל.

⁶ פתח במזבח עצי השטים והנחושת, מזבח הקורבנות וסיים במזבח הזהב, מזבח הקטורת, עליו הרחבנו בפרשת תצוה. שוב המזבח במרכז העניין ושוב חוזרת שאלתנו בהערה 1 לעיל. על"פ, לעצם הצינוי על המשכן וריבוי הכלים, מה השורה התחתונה? מה הרעיון והמטרה? אחרי טכסיסי המלוכה וההשגחה והאבות, עם מה סיימנו? לא לגמרי ברור. מצד אחד, "עשו מה שאתם חפצים". מצד שני, הרי לנו חובה פשוטה של אדם שהגיע לפרקו (לבגרות) להחזיר טובה למי שגמל לו טובה. מעין מצוות כיבוד אב ואם.